

-o-ryhmä metodologisena keskustelufoorumina

JUSSI LINNAMO

YTL

Sekä poliittisissa että talouspoliittisissa muistelmassa on aika ajoin vilahtanut nimi -o-ryhmä. Siitä kerrotut tarinat vaihtelevat sisällöltään poleemisista nostalgisiin.

Oman käsitykseni mukaan -o-ryhmä oli nuorten maistereiden ja lisensiaattien muodostama kansantaloustieteen teoriaa ja metodia sekä opihistoriaa ja tiedepolitiikkaa pohdiskelleva ryhmä, joka pohdiskelujensa perusteella yritti vaihtaa toisaalta korkeakoulujen kansantaloustieteen tutkintovaatimusten tasoon ja toisaalta niihin talouspolitiikan valmistelun muotoihin, joita kutsutaan suunnitteluksi. Ryhmä uudisti suomalaista talouspoliittisen keskustelun retoriikkaa tuoden esille sen, että ristiriitaisten päämäärien ja keinojen takana on aina avoimesti tai piilotetusti esitetyt arvot, joiden toteuttamiseksi harjoitetaan aina »politiikkaa». Ryhmän jäsenillä oli ja on erilaiset poliittiset vakaumukset, vain neljä ryhmän jäsentä tunnusti puoluejäsenyyttä. Erilaiset vakaumukset eivät estäneet ystävyyttä.

Ystävyys- ja keskustelupiiri

Tavallisesti -o-ryhmän jäseniksi nimetään Timo Helelä, Reino Hjerppe, Mauno Koivisto, Lauri

Korpelainen, Erkki Laatto, Jaakko Lassila, Jussi Linnamo, Olavi E. Niitamo, Jouko Paunio, Jaakko Railo ja Pentti Viita. Joskus ryhmän kokouksiin osallistuivat myös Lauri O. af Heurlin, Aarno Laihanen, Väinö Lignell, Jouko Paakkanen, Pentti Pöyhönen, Markku Suur-Kujala, Fedi Vaivio ja Heikki Valvanne. Nämä eivät olleet mukana siinä sisäpiirissä, jonka yleisistä asioista (päivän politiikka, uutuuskirjallisuus, teatteri ja elokuvat) kodeissa keskusteltaessa muodostivat myös jäsenten aviopuolisot. Kuten nimelistasta käy ilmi, sääntö, jonka mukaan jäsenen etu- tai sukunimen viimeisen kirjaimen tuli olla -o, ei ollut poikkeukseton.

Nykyajan lukija saattaa luulla, että ryhmä muodostui vain shovinisteista. Luulo on harhainen, sillä ryhmä olisi ollut onnellinen, jos kaikki jäsenyys ehdot täyttävä Vieno *Rajaoja* oli liittynyt seuraan. Ragni *Bärlundia* ja Mirjam *Ekholmia* lukuun ottamatta ei Suomessa 1950-lukuun mennessä ollut naisekonomisteja, jotka olisivat julkaiseet tutkimuksia.

On helppo tunnistaa -o-ryhmän syntymäaika. Se tapahtui syystalvella 1955. Silloisessa Tilastollisessa päätoimistossa työskentelevät Linnamo, Niitamo ja Paunio sekä Paunion ystävä

Laatto päättivät julkaista ryhmätyönä pari artikkelia. Paunio ja Laatto julkaisivat säästämisen ja investoinnin käsitteitä sekä Linnamo ja Niitamo trendin, suhdanteiden ja kausivaihtelun mittaamista koskevat artikkelit. Artikkelit kirjoitettiin ja niitä arvioitiin etukäteen ryhmätyönä. Tämä lienee ollut ensikertaista Suomen kansantaloustieteessä. He toivat esille käsitteiden mittaamenetelmät ja niiden numeerisen esittämismahdollisuuden. Kumpikin artikkeli oli review-luonteinen ja kirjoittajat ottivat kantaa esitettyihin mielipiteisiin.

Jo ennen artikkelien julkaisua Laatto, Linnamo, Paunio ja Viita olivat siirtyneet Suomen Pankin taloustieteelliseen tutkimuslaitokseen, joka oli näinä aikoina Suomen ainoa systemaattista taloudellista tutkimusta harjoittava instituutti. Tutkimuslaitoksen kirjasto lienee ollut silloin Suomen modernein kansantaloustieteen kirjasto. Laitoksen johdossa oli Valvanne, jolle ei ollut vierasta ajattelu, että »*science is measurement*» ja joka tunsi yhteenkuuluvuutta Ruotsissa niin voitokkaan Tukholman koulukunnan kanssa. Suomen Pankissa tutkimus oli liukunut nopeasti Alf *Tudeerin* traditionaalisesta tutkimusasetteesta Reino *Rossin* uutta etsivän linjan kautta Valvanteen silloisessa oloissa moderniin tutkimusten johtamistapaan. Valvanteen ja hänen talliinsa siirtyneiden nuorten tutkijoiden tiedepoliittiset aivoitukset olivat lähes yhtenäisiä.

Tutkimuslaitoksessa oli mahdollisuus järjestää jatkuvia seminaareja työajalla ja ystävykset jatkoivat lähes joka päivä keskusteluja työajan jälkeenkin. Ryhmä aloitti säännölliset kokoukset vuorotellen ja vähintään kerran kuukaudessa jäsentensä kodeissa. Kotikokouksissa jokin jäsenistä piti sovitusta taloutieteellisestä aiheestä lyhyen esitelmän. Esitelmien aiheina olivat esimerkiksi Don *Patinkin* ja Franco *Modigliani*, *Arrow'n* valintateoriat tai lineaarinen ohjel-

mointi. Tällä tavoin saatiin nopea keino tutustua uusiin tutkijanimiin ja heidän ajatuksiinsa. Yhteydet Niitamoon säilyivät tiiviinä, lähes päivittäisinä, siitäkkin huolimatta, että edellä mainittu nelikko työskenteli Suomen Pankissa.

Jokainen jäsen tunsi tiedon meren avaruuden ja oman viisikon tiedonhankintakyvyn rajallisuuden. Tästä syystä oli luonnollista, että ryhmää laajennettiin. Railo oli ekonomistina polyhistoriikki, hänellä oli arvosanat sosiologiassa ja teoreettisessa filosofiassa. Alkaviin metodologiakiistoihin -o-ryhmä tarvitsi miestä, joka oli julkaissut artikkeleita *Ajatus-aikakauskirjassa* ja joka tunsi ammatillisesti loogista empirismää. Se oli paitsi yleinen muoti – myös ryhmän oma lemmikkifilosofia. Korpelainen oli puolestaan taloushistorian tuntija. Häntä tarvittiin kertomaan, miten mittaava yhteiskuntahistoria erosi vallitsevasta historiankirjoituksesta.

Laajentunut ryhmä piti kokouksia keskuudessaan, mutta koetti myös pitää silmänsä auki kaikkialla, missä vilpittömiä ekonomisteja koontui. Tällaisia tilaisuuksia olivat mm pohjoismaiset kansantalouskokoukset ja nuorten ekonomistien Marstrand-kokoukset. Eräässä tällaisessa tilaisuudessa ryhmä tutustui Helelään ja Lassilaan. Koska silloinen Klaus *Wariksen* johdolla toimiva Suomen Pankki halusi rekrytoida uusia tutkijoita, ei ryhmällä ollut vaikeuksia saada työnhakijat ja työnantaja yksimielisyyteen. Helelä toi vankan työmarkkinateorian ja valtio-opin tiedon sekä Lassila laskentatoimen ja mikroteorian tuntemusta mukanaan sekä Suomen Pankkiin että -o-ryhmään. Ryhmään, mutta ei Suomen Pankkiin, liittyi v.1958 Helsingin Työväen Säästöpankin johtajaksi tullut Koivisto. Helelä tunsi hänet Turun ja Linnamo Koiviston väitöskirjatyon ajoilta. Koivisto puolestaan toi mukanaan yleispolitiikan, valtiosääntöoikeuden, sosiologian ja myöhemmin runsaasti asuntopolitiikan asiantuntemusta.

Tiedepoliittika

Ryhmän toimintamuodot olivat vakiintuneet 1950-luvun loppupuolella. Näihin aikoihin valmistuivat ryhmän jäsenten ensimmäiset kansantaloustieteen väitöskirjat. Väittelyihin valmistuvat saivat ansaitsemaansa ateljeekritiikkiä ryhmän kokouksissa. Ryhmän ulkopuolinen, mutta ryhmää väitöskirjansa esipuheessa kiittänyt Valvanne väitteli v.1956, Paunio 1957, Niitamo 1958 ja Viita 1959. Karonkoita siis riitti. Ryhmä katsoi, että näissä väitöskirjoissa oli saavutettu se tietoteoreettinen ja metodologinen taso, joka olisi ollut paikallaan Suomessa muidenkin väittelijöiden kohdalla. Kun ryhmän kokouksissa oli käsitelty silloisten ja sodan takia Suomessa suhteellisen tuntemattomaksi jääneiden kansantaloustieteen huippujen ajatuksia ja kansantaloustieteen uusia aloja, ei ryhmälle jäänyt aivan vieraaksi ajatus, että oli syytä ryhtyä tiedepoliittiseksi toimijaksi. Eräille professoreille esitettiin luettelointa teoksista, joita heidän olisi syytä ottaa tutkintovaatimukseen ja samalla myös esitettiin, miten opetusta olisi syytä laajentaa. Osa professoreista lämpeni ajatuksille, ennen kaikkea Mikko *Tammisen* Helsingin kauppar korkeakoulussa. Osa ei ikänsä, aikaisemman koulutuksensa tai muiden ja joskus ylenpalttisten sivutehtäviensä takia asiasta liioin innostunut. Nuori ja kiihkeä veri veti dramaattisiin esiintymisiin. Ryhmä arvosteli kärkevästi huonoiksi katsomiaan väitöskirjoja ja muita julkaisuja kotimaisissa aikakauskirjoissa ja esiintyi ylimääräisinä opponenteina väitöstilaisuuksissa. Se oli ainutlaatuisista sen ajan Suomessa. Aggressiivisen retoriikan alalla professoritason tukea tuli lähinnä Tammiselta.

Jouko Paunio oli ja on ryhmän tieteellisesti lahjakkain. Hänestä tuli v. 1966 kansantaloustieteen professori Helsingin yliopistoon. Tällöin aukeni tie kansantaloustieteen opintojen yleiseen kohentumiseen Suomessa. Paunion johdolla

la toiminut tohtorintuotantolaitos eli monetary workshop on epäilemättä tärkein Suomessa toiminut yksikkö kansantaloustieteen tiedon tason kohottajana. Pauniota säestivät Niitamo, usean kertaisena vt. professorina eri korkeakouluissa, sekä dosentit Viita, Helelä, Korpelainen ja viimeisenä Hjerppe.

Kansantaloustieteen opetuksen lisäksi ryhmällä on ollut osuus kansantulolaskennan kehittämisessä Suomessa. En pyri vähimmässäkään määrin vähättelemään Walter *Lindbergin* pioneeriroolia tai vielä vähemmän Eino H. *Laurilan* organisaatiokykyä, uskoa ja sitkeyttä Suomen kansantulolaskennan suurena faktotumina. Väitän kuitenkin, ettei ilman Laurilan työtä jatkanutta Niitamo ja häntä useilla artikkeleilla auttanutta -o-ryhmää Suomen kansantulolaskennasta olisi Tilastokeskuksen virkamiesvoimin tullut sitä, mikä siitä tuli. Niitamon kansantuloväen kasvatusralli on tapahtunut -o-ryhmän hengessä ja kansakunnan onneksi.

Käsitteiden merkitysten haltuunotto ja retoriikka

Ryhmä oli kokonaisuudessaan kiinnostunut talouspolitiikan teoriasta. Linnamo oli käynyt v.1956 Suomen Pankin opintomatkalaisena tutustumassa Jan *Tinbergenin* johdolla maineeseen nousseeseen Alankomaiden Centraal Planbureauhun. Tinbergen itse oli tosin jo silloin siirtynyt Rotterdamin yliopiston professoriksi. Tuttavuus kuitenkin syntyi. Matka innosti alustuksiin asiasta ensin ryhmässä, myöhemmin useisiin artikkeleihin sekä kansantaloudellisissa aikakauskirjoissa että jopa kaupallisissa julkaisuissa. Kansamme Talouden ja myöhemmin Talouselämän päätoimittajana Railo ohjaili artikkeleita taitavasti lehtiinsä.

Ryhmän käymä keskustelu taloussuunnittelusta Suomessa oli laadultaan samanlaisiin pää-

määriin pyrkivää ja sellaisten keinojen käyttöä suosittelevaa, jota nimenomaan Alankomaiden, Norjan Tilastollisen keskuksen ja Ruotsin valtion selvittelylaitoksen (SOU) »suunnitelutoimistot» sovelsivat 1950- ja 1960-luvulla. YK:n Center for Economic Projections, Programming and Planning esitteli samankaltaisia menetelmiä ja suosituksia. Ryhmän ajatukset eivät eronneet suuresti Franklin D. *Rooseveltin* new deal-politiikastakaan. Vaikka ryhmässä keskusteltiin Neuvostoliiton ja muiden keskussuunnitelumaiden talusteoriasta ja politiikasta, ei kukaan ryhmän jäsen missään vaiheessa suositellut niitä Suomessa käytettäväksi. Ryhmä pyrki ymmärtämään sikäläistä ajattelutapaa, mutta ei propagoimaan sitä. Itse keskussuunnittelumetodi ei mahtunut ryhmän ymmärrykseen. Vasta myöhemmin kävi selville, ettei vika ollut ryhmän kyvyssä ymmärtää lukemaansa.

Talouspolitiikan teoria neuvoi käymään arvokeskustelua päämääristä, jotta politiikassa voitaisiin valita keinot koherenttien tavoitteiden saavuttamiseen. Nyt jälkikäteen on voitu todeta, että arvokeskustelun avulla on lähes mahdollonta löytää talouspolitiikan koherenttia päämääriä. Arvojen keskinäiselle substituutiolle ei näet ole mittayksikköjä. Käytettävien keinojen vaikutusten vaihteleville viipeille ei löydy luotettavia todennäköisyysjakautumia. Se tekee epävarmaksi määrällisten keinojen käytön todellisuuden aikayksiköissä. Taloussuunnittelu on kuitenkin välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa arvopohjaltaan selkeisiin päämääriin pyrittäessä tarpeellisten vaihtoehtoisten keinojen valitsemiseksi. Tinbergen puhui kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta politiikasta. Kvantitatiivinen politiikka toimii suhteellisen muuttumattomiksi estimoitavissa olevien parametrien avulla tulo-, vero-, korko-, valuuttakurssi- jne. -politiikkoina. Kvalitatiivisessa politiikassa otetaan käyttöön uusia instituutioita tai keinoja.

Niiden käytön vaikutuksia ei näet voida ennakolta arvioida, sillä mitään historiallista tietoa parametrien arvon estimoimiseksi ei usein ole. Työreformi tai EU:n uusi maatalouspolitiikka ovat esimerkkejä kvalitatiivisesta politiikasta. Keinojen vaikutuksia ei osata täsmällisesti estimoida, mutta se ei merkitse, etteikö päämääristä voitaisi käydä arvokeskustelua.

Ensimmäinen -o-ryhmään liittynyt talouspolitiikan teorian sovellus oli v. 1960 julkaistu Talousohjelmakomitean II mietintö. Siinä sovellettiin melko alkeellisia ekonometrisesti estimoituja moniyhtälöisiä simultaanimalleja kansantalouden tilinpitojärjestelmän kehyksiin. Ennuste koko 1960-luvusta ei mennyt aivan pieleen, mutta arvokkainta työssä lienee ollut sovellettu metodi. Kun tarkastelukehystenä oli kansantalouden tilinpitojärjestelmä, oli pakko ottaa huomioon, että kaikki tulokset olivat koherentteja keskenään. Talousohjelmakomitean mietintöön liittyi myös Suomen ensimmäinen panos-tuotos-taulu. Vaikka itse menetelmän kehittäminen on Paavo *Grönlundin* ja ennen kaikkea Osmo *Forssellin* ansiota, ei kukaan voi kieltää -o-ryhmän osuutta tapahtuman kättilönä.

Poliittisia tapahtumia ei voi taloustieteen menetelmin ennustaa. Uskottavuus on kärsinyt vaurioita, kun politiikassa on tapahtunut yllätyksiä. Ennustettavuutta on vähentänyt myös uusien instrumenttien ja instituutioiden käyttöön otto. Ei voitu ennustaa Neuvostoliiton romahtamista, eikä ole kvantitatiivisia menetelmiä, jotka kuvaavat säännöstelytalouden muuttumista deregulaatioksi. Taloudessa ei kuitenkaan voida toimia ilman tulevaisuuden suunnittelua. Kaikki budjetit ovat tulevaisuuden ennusteita ja niitä voidaan tehdä vaihtelevina skenaarioina parametreja muutellen. Nykyisin sovellettavat tavoite- ja vaihtoehtobudjetit eivät poikkea ratkaisevasti niistä, joita -o-ryhmä suositteli. Eräät ryhmän jäsenet olivat tosin ylioptimis-

tisia kvantitatiivisten menetelmien käytön mahdollisuuksien suhteen.

On mahdollista, että -o-ryhmä onnistui liian hyvin 1960-luvulla ottaessaan uudella retorikalla haltuunsa joukon talouspoliittisessa keskustelussa käytettäviä merkityksiä. Retoriikkaa käytettiin ryhmän jäseniltä tilatuissa pääkirjoituksissa, populaariartikkeleissa ja kollektiivini-mimerkki Kärjekkään kolumneissa. Sanat säästäminen, investointi kiinteään omaisuuteen, kulutusalttius, funktionaalinen ja vertikaalinen tulonjako, tulonsiirto, tuotantosektori jne. saivat täsmälliset sisältönsä ja niiden tilastollisessa esittämisessä päästiin yksikäsitteisyyteen. Keskustelun foorumina ei ollut vain tiedyhteisö, vaan myös yleensä talouselämästä kiinnostunut yleisö. Suomen ammattimaisen talousjournalismin synty tapahtui samanaikaisesti. Liian hyvin onnistumista seurasi vastareaktio, jossa löysässä puheenparressa viihtyneet henkilöt ryhtyivät kutsumaan kansainvälisin suosituksin standardoitua käsitteistöä munkkilatinaksi. Oikeistotuulet puolestaan johtivat maailmaan, jossa arvokritiikin ulkopuolella olevat sijoittajan oikeudet ja turvallisuustarpeet voittavat kaikki muut intressit. Silloin julkisuus kertoo talouspolitiikalle vain yhdet mahdolliset tavoitteet. Väitettään, että niiden saavuttamiseksi on vain yksi ainoa ratkaisu. Markkinoiden odotuksien sisäl-

tö ei ole operationalisoitavissa mittauskelpoiseksi. Kun odotukset milloin diskonttaavat edeltäkäsien, milloin hyödyntävät pörssin ilmoituksen tulutta infomaatiota, on selitykseksi hyväksytty metafysisen ymmärrys. -o-ryhmä olisi ehkä tähän pörssianalyttikkojen viisauteen reagoinut.

Onko -o-ryhmällä vielä merkitystä? Se ei varmasti enää muuta maailmaa. Sen viimeisestä kokouksesta, jossa käsiteltiin vielä jotain tiettyä asiaa eli sillä kertaa institutionaalista taloustiedettä, on kulunut yli 4 vuotta. Eräät -o-ryhmän jäsenet tapasivat toisiaan leppoisan seurustelun merkeissä viimeksi vielä marras-joulukuun vaihteessa vuonna 1998.

Jotkut ovat halunneet -o-ryhmän nimeen sisältyvän o:n lukea nollaksi. Tehdään ajatuskoe. Löytyykö Suomesta mitään muuta nuorten yhteiskuntatieteilijöiden joukosta otettua noin 10 hengen otosta, josta olisi tullut 1 tasavallan presidentti, 1 ministeri, 1 suuren valtion laitoksen pääjohtaja, 1 Suomen suurimman pankin pääjohtaja, 1 Suomen Pankin johtokunnan kesto-vt-jäsen, 1 professori, 3 ministeriön osastopäällikköä, 1 tutkimuslaitoksen johtaja ja 1 kaksinkertainen päätoimittaja. Yhteiskunnallinen asema ei takaa kenenkään moraalia, mutta todellisesta vaikuttavuudesta se kertoo jotakin eikä yhteiskunnallisesta 0-vaikuttavuudesta.